

Van Reduzum tot Roordahuizum

door Jan Hoekema

In een eerder nummer van Idee stelde de directeur van de Fryske Akademy, de heer L. Jansma, dat hij in Nederland soms een te liberale houding ten opzichte van het Fries bespeurt (1). Deze houding zou het streven naar behoud van eigenheid van de Friezen in gevaar kunnen brengen. Jansma in Idee: "Zo'n houding veronderstelt dat je als minderheid zelf over de mogelijkheden beschikt om je te ontwikkelen, maar dat is vaak juist niet het geval". De scepsis van Jansma deel ik niet. Het is juist mijn stellige indruk dat de Friezen volop bezig zijn met een emancipatieproces.

Voor ik daar dieper op inga, wil ik eerst van twee gebeurtenissen verhalen die aangeven dat er reden is voor een positievere houding dan de voorzichtige scepsis van Jansma.

Streekeigen cultuur

Op 24 september bezocht ik in Wageningen de promotie van Kees Verhaar. Zijn proefschrift, 'Achtkarspeler JWG-ers en in streekeigen cultuur', is geheel in het Fries geschreven. Het behandelt de invloed van de streekeigen cultuur van de Friese gemeente Achtkarspelen op de werking aldaar van de Jeugdwerkgarantiewet. Daarbij komt hij tot enkele zeer belangwekkende conclusies. Voor mij was het interessant om te lezen dat het gevaar aanwezig is dat in de streekeigen cultuur een baan in het kader van de Jeugdwerkgarantiewet niet als 'echt werk' wordt gezien. Werkloze jongeren willen gewoon een echte baan en niet afhankelijk zijn van een overheidsinstantie. Er is ook een gevaar van afhankelijkheid van regelingen zoals de Jeugdwerkgarantiewet. Voor beleidsmakers in het gemeentehuis van Achtkarspelen, het provinciehuis van Friesland en op het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid lijkt die these mij van levensbelang. Voor dit artikel is vooral Verhaar's these relevant dat (Friese) taal en cultuur sterk samenhangen met het economisch perspectief.

Ten tweede viel mij op dat Nederland in deze maanden een primeur heeft ondergaan: een Friestalig nummer, In nije dei van de Friese groep De kast, is ineens populair geworden en zelfs al de top-tien doorgedrongen!

Jan Hoekema is lid van de Tweede Kamer voor D66

(1) 'Friesland: een culturele regio in een federaal Europa', In gesprek met L.G. Jansma, Idee 4, 1997

Het gaat goed met het emancipatieproces van de Friese taal en cultuur, aldus Jan Hoekema. Het Nederlandse cultuurbeleid laat voldoende mogelijkheden aan de Friezen om hun eigenheid verder te ontwikkelen. Een bijdrage aan het debat over regionale eigenheid, nationale cultuur en de Europese eenwording.

Regio is springlevend

Wat mij aan het denken zette was dat deze twee gebeurtenissen er beide van getuigen dat het Fries springlevend is. Ik vind het verheugend om signalen te zien dat er alle reden is om op de vraag naar de eigen identiteit van Friesland en de Friezen geen toberig antwoord te geven. Iedere regionale groep binnen een of meer staten, in een zich steeds meer verenigend Europa, moet haar bestaansrecht steeds opnieuw bewijzen. Soms gaat dat gepaard met discussies over bestuurlijke grenzen. Met dat verenigde Europa is paradoxaal genoeg regionalisering weer sterk in opkomst als contrapunt voor de vrees voor identiteitsverlies. Velen hebben op deze schijnbare tegenspraak gewezen, van Hans van Mierlo tot de eerdergenoemde Jansma (2).

Wat het Fries betreft is in het begin van deze kabinetsperiode flinke vooruitgang geboekt in een proces dat al gaande was sinds 'Kneppelfreed' in 1951, en voor wie het wat ruimer ziet eigenlijk al sinds de dagen van Grutte Pier. Het is een proces waarin alle betrokkenen zich afvragen wat nu de positie van de Friese taal en cultuur is, naast de Nederlandse. Het voert hier te ver om de geschiedenis van die emancipatiestrijd te vertellen, maar ik heb echt het gevoel dat met het tot stand komen van bestuurlijke afspraken tussen Rijk en Gemeente en vooral met de aanneming van een aantal wetsvoorstellen sinds 1994 de cultureel-taalkundige emancipatiestrijd van de Friezen voorlopig in hun voordeel is beslecht.

Met het tot stand komen van het Europese Handvest voor Streektalen of Talen van Minderheden, op 5 november 1992 in Straatsburg, is een raamwerk geschapen voor onder meer het Fries. Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken Jacob Kohnstamm heeft in 1994 een verandering in de Algemene Wet Bestuursrecht aan de Staten-Generaal voorgelegd die erop neer komt dat in het mondeling en schriftelijk verkeer tussen burgers

(2) Hans van Mierlo zei op 1 september 1997 in een toespraak op de Erasmus Universiteit: "Hoewel we - hoe dan ook - echt zullen moeten aanvaarden dat zoiets als nationale identiteit steeds meer relativering behoeft, is het behoud van eigen identiteit (...) een punt van aandacht. Hierbij is van wezenlijke betekenis dat men identiteit niet als een statisch, maar als een zich ontwikkelend, dynamisch fenomeen ziet. Diversiteit, concurrentie en experimenteeruimte hebben een eigen waarde die verloren zou gaan bij al te vergaande afspraken over harmonisering van beleid".

en bestuursorganen in Friesland een vrije taalkeuze tussen Nederlands en Fries mogelijk is. Destijds is wel gewaarborgd dat er een redelijk belang gediend moet zijn met een gratis vertaling van documenten.

Wet Gebruik Friese taal

In 1995 passeerde de Wet Gebruik Friese taal in het rechtsverkeer de Kamer. Met die wet zijn de mogelijkheden verruimd om het Fries schriftelijk in het rechtsverkeer te gebruiken. Bij die gelegenheid heb ik er bij minister van Justitie, Winnie Sorgdrager, op aangedrongen om een Fries juridisch woordenboek te laten vervaardigen. Er wordt nu aan gewerkt door de Fryske Akademy. Voor de steun aan de totstandkoming daarvan was overigens nogal wat strijd nodig. Niet iedereen is er bij voorbaat van overtuigd dat taal meer is dan een cultureel randverschijnsel.

Maar een ieder die bekend is met taalgebruik in Friesland weet dat niet in heel Friesland ook Fries wordt gesproken. Op de Waddeneilanden of in het Bildt vraagt men zich af waarom hun inwoners in het Fries moeten kunnen corresponderen met rechterlijke macht en overheid: er wordt daar nauwelijks Fries gesproken. Waarom moeten akten van de burgerlijke stand tweetalig worden opgesteld? Om die reden is zelfs geprotesteerd tegen de bovenstaande regelingen voor het Fries. Ik heb het gevoel dat een en ander in de praktijk vooral een kwestie van gewenning zal zijn. Bovendien is niemand verplicht brieven te schrijven in het Fries.

Nedersaksisch

Echter, in de Stellingwerfen is weer iets heel anders aan de hand. Daar wordt een streektaal gesproken die is afgeleid van het nedersaksisch. Het stellingwerfs heeft als taal 'broertjes en zusjes' in Drenthe, Twente, de Achterhoek en op diverse plaatsen in Duitsland. Die familie van talen staat bekend als het nedersaksisch. En het bijzondere daaraan is dat het nedersaksisch ook als taal erkend is en daarmee onder het eerder genoemde Europese Handvest gebracht is.

Het ambitieniveau van het Fries is echter hoger dan dat van het nedersaksisch. Daarom worden door de regering voor het Fries middelen ter beschikking gesteld voor een aantal afzonderlijke velden die ook expliciet genoemd worden in het Handvest: onderwijs, rechtspraak en het bestuurlijk verkeer. Het Fries is thans tot deze drie werelden volop doorgedrongen. Voor het nedersaksisch ligt dat op de langere termijn wellicht ook wel in het verschiet, maar vooralsnog is die taal alleen in algemene termen bestuurlijk gestimuleerd.

Het stellingwerfs wordt nu vooral toegepast in literatuur en cultuur. In de praktijk van het onderwijs - met een lange en uitvoerige ervaring van Friestalig onderwijs - wordt eigenlijk mooi gedemonstreerd dat het ambitieniveau van het Fries inderdaad hoger reikt dan van het nedersaksisch. Dat mag ook wel, gezien de historie, de taalpraktijk en het aantal Friessprekenden van 450.000.

Ambitieniveau

Over ambitieniveau gesproken: niet onvermeld mag blijven de vraag naar de relatie (minderheids)taal via de tussenstap van cultuur en andere uitdrukkingsvormen van identiteit en politieke aspiraties. De laatste maanden horen en lezen wij veel van Noordelijke en Friese ideeën voor scherpere politieke plaatsbepaling te-

genover de (vermeende) dominante cultuur van West-Nederland: van een eigen parlement, tot het minder vergaande, maar toch radicale idee van de eerdergenoemde Jansma voor exclusief gereserveerde Friese zetels in het bestaande nationale parlement. Ik vind dat echt nog een stap te ver, en ook niet noodzakelijk, gegeven de Nederlandse situatie die in vergelijking met bijvoorbeeld Hongarije veel en veel beter is voor de belangen van (taalkundige) minderheden. Wel is natuurlijk D66 bij uitstek verplicht gedachte te vormen, over vormen van regionalisering van de politiek zoals een vorm van districtenstelsel. Verder zullen partijen intern, bij de kandidaatstelling, moeten nagaan of voldoende recht is gedaan aan regio's als Friesland.

Is taal en meer in het bijzonder de bescherming en bevordering van streek- en minderheidstalen emanciperend? Mij dunkt van wel. Het aardige is dat zowel de Nederlandse taal als de (culturele) identiteit (steekwoorden: Europa, talenregime, onderwijs, Nederlandse taal al dan niet in de Grondwet), als de Friese taal een hausse-periode meemaken. Het toegenomen besef van het belang van de Nederlandse taal zal de Nederlandse identiteit versterken en dient daarmee als meer culturele tegenbeweging tegen de internationalisering. Voor het Fries geldt mijns inziens dat de middenfase - dus die van de expliciete bevordering - van de emancipatie is aangebroken. De eerste fase, vanaf de jaren vijftig tot kort geleden, was die van de erkenning. Anders dan Jansma vrees ik niet voor een té liberale houding tegenover het Fries. Integendeel, de genoemde nu in de wet en andere regelgeving verankerde steun voor de Friese taal en cultuur is juist een expressie van bevordering en bevoordeling van het Fries, en dus een keuze voor een bewust ongelijke, positieve behandeling. De typisch Friese discussies over de naam van de provincie, gemeentes en het tolereren van niet-Friessprekenden in gemeenteraden tonen aan dat de volgende fase in de taalkundige emancipatie, de consolidatiefase, nog niet is bereikt.

Koudwatervrees

Ik hoop duidelijk te hebben gemaakt dat de emancipatie van de Friese taal en cultuur prima aan de Friezen is over te laten. Toch kan ik me ook iets voorstellen bij de koudwatervrees van de Hollanders, in de zin dat het Friese emancipatieproces ook duidelijke grenzen kent. Bijvoorbeeld praktische: de vrachtwagenchauffeur die in Reduzum wanhopig komt vragen hoe hij toch in Roordahuizum kan geraken, terwijl hij er zonder het te weten al is, is voor mij altijd een spookbeeld geweest. De op zichzelf wenselijke verfrizing moet voor niet-Friezen nog wel enigszins te volgen zijn. Laten we Friesland ook begrijpelijk houden voor degenen die er niet vandaan komen. ♦